

Хар бир яхши хидматга карши унга яраша мукофот тайинламак, ҳеч бўлмагонда курук ташаккур ва раҳмат ўкумок табиий бўлса-да, баъзан шундай хидматларга карши тухмат эшитмак ва тақдир ўрнида тақдир кўрмак ҳам мумкиндур.

Шундай тақдир ва тавбих, ҳам хаддан ошук танкидни «Зарафшон» газетаси ҳам кўруб турадур. «Зарафшон»нинг чика бошлагонига саккиз ой бўлди. Бу муддатнинг аввалги икки ярим ойида газетани ўрток Гоzi Юнус чикарди. 5-6 ойдан бери ўрток Исмоилзода ишлаб турадур. Газета чика бошлагондан бери бу кунгача керак огзаки ва керак мактуб оркали хар ёкдан тахсин ва офаринлар эшитиб келдик. Ҳеч кимнинг танкидини ва ё норозилигини кўрмадик. Хатто газетамизнинг Кафказ ва Кримгача суйилуб ўкулгонини эшитдик.

Факат бу орада (апрел бошларида) марказий фирка кўмитасидан бир мартаба танбех ва таълим когози олдик. Бу мактубда газетамизнинг баъзи камчиликлари ёзилгон ва кераклик таълимот берилган эди. Биз у мактубга жавоб ўрнида хусусий суратда изох ёздик ва шунинг билан баробар, газетамизнинг камчиликларини тўлдиришга кўлимиздан келганча тиришиб келдик. Хануз тиришмакда бўлсак ҳам, лекин, маалтаассуф, бу ишга муваффақ бўлолмай турамыз. Газетани кўнглимиз каноатланурлик даражада чикара олмай турамыз. Бунинг сабабларини ҳам куйида сўз мавқеи келганда ёзиб ўтамыз.

Биз ўз нуксонларимизни эътироф килиб, шунинг икмолига тиришиб келаётганимиз бир вақтда букун кизик бир танкид ва хужумга учрадик. Ул танкид ва хужум эса бу кунларда марказ (Тошканд)да босилиб чиккан «Коммунист йўлдоши» мажмуасининг 2-3 нчи сониди Косим ўрток томонидан ёзилгон бир маколадур. Макола эгаси «Зарафшон» газетасининг баъзи камчиликларини тўғри танкид киладур. Аммо 1-2 нуксонидан ўзича аллакандай маънолар чикариб газета мухаррирларига хужум киладур. Кичкина бир

камчиликдан каттагина бир «гунох» топиб, шул бахона билан газетани айбламакчи ва унинг ёзишгувчиларини ким кандай «синф»лар каторига элтиб қўймоқчи бўладур. Газетамизнинг бурунги 1-2 камчилигини «дастмоя» килиб олиб, «Бу фирка газетасига ўхшамайдур. Бу кандай газета, ким газетаси, кимлар учун чиқариладур?», деб савол берадур-да, яна ўзи «бу саволга газетанинг бошидагилар ҳам жавоб бера олмаслар», деб «даъво» ҳам килиб қўядур.

Бошлаб унинг ҳақсиз танкид ва тавбихларини кўздан кечирайлик. Маколада ёзиладур: «Газета» «олий сиёсат» билан овора, Фаронсия босқунчилиги, рус масаласи, Туркия ва бошқаларга газета жиддий аҳамият берадур. Самаркандликларни «олий сиёсат» жуда кизикдурса керак. Газетага қарагонда шундай фикрга келасан...

Маколалар қўбисинча яхши ўйланиб ёзилмагон, сиёсий саводга ҳилоф йўсинда бўлуб, шўролар ҳукумати учун ташвиқот ўрнига, ўқугувчини «ҳукумат шунақа эканда» дейишга мажбур қиладур. Газетанинг ҳар нумерида байналмиллий масалалар текшириладур. Байналмиллий сиёсат ўнгдан-да, сўлдан-да «таҳлил» қилинадур...

Мана катта камчилик ва «гунох»имизнинг бири шу экан! Сиёсат билан овора бўлиш дуруст эмас экан. Биз айтамызки, сиёсий аҳволдан ёзиш ва хабардор бўлишнинг нима зарари бор экан? Газетачиликнинг бир вазифаси дунёда бўлиб тургон муҳим воқеалардан ўз ўқугувчиларини хабардор қилиб туриш эмасми? Бу кунларда жаҳонгир ҳукуматлар шўро ҳукуматини йўқотиш ва бутун Шарқни ютиш учун кандай плонлар қилиб турибдурлар. Мана уларнинг мақсад ва йўлларида Туркистон халқини оғохдантириш гуноҳми?... «Газетанинг ҳар нумерида байналмиллий масалалар текшириладур» демак катта ёлгон ва бўхтондур. Биз факат январ, феврал ва март ойларидагина сиёсий аҳволдан қўбрак ёзиб турар эдик. Апрель бошларида марказий фирка қўмитасидан бу тўғрида танбех ва таълимот олгондан сўнг озрок ёзатургон бўлдик.

Сиёсий маколаларимиз қўбисинча сиёсий саводга ҳилоф экан ёки ташвиқотнинг тесқариси экан, буни очиқдан-очиқ исбот ва танкид қилинса, биз камчилигимизнинг қайси нуқтада эканлигини билиб, қаламимизни ислоҳ қилар эдик. Инсон ҳатосиз бўлмас. Балки бизнинг ҳатоларимиз ҳам анчагина бордур. Факат бу янглиш ва ҳатоларимизни тўғри танбех ва танкид воситаси билан тузатишга ҳозирмиз. Лекин бундай тухмат ёғдуриш йўли билан қилинган «танкид»ларни биз чин танкидлардан санолмаймиз. Ёлғиз 1-2 гина ҳатомизни кўзда тутуб маколаларимизнинг қўбисини «сиёсий саводга ҳилоф» демак тўғридан-тўғри ҳақсизлик ва ҳақиқатдан кўз юмишдан бошқа нарса эмасдур. Шуни ҳам айтиб ўтиш лозимдурким, сиёсатдан гапурма демак, Туркистон халқига сиёсий аҳволни билиб туриш керак эмас, ёки булар сиёсатни билмай «хайвон» каби юрсунлар,

демак каби хато бир фикрдур. Тўгриси, бундай сўзлардан мустамлакачилик иси келаду, десак ҳам мумкиндур. Хайр, Туркистон халкининг 90 фоизи илмсиз авом, булар сиёсатга хали тушунмайлар, дедик. Колгон 10 фоизи ҳам сиёсатдан хабардор бўлмасунми? Ёки буларнинг коммунизм сиёсатидан бошқа байналмиллий сиёсатдан хабар-дор бўлишга ҳақлари йўкми?...

Макола эгаси 2нчи катта «гуноҳ»имизни шул равишда тасвир ва баён киладу.

Юкорида «Зарафшон» кимнинг газетаси, кимлар учун чиқариладу, деган саволларни берган эдик. Бу сабабсиз эмас эди. Хангома ва бир хил «шиор»ларни олайлик. Хангомаларда «мухаррир»лар шўролар ҳукумати «чимчилаш» ва шу маҳалларда тузалишда бўлгон камчиликлардан масҳара қилиб «қулиш»ни зарур кўрадулар... Бунда самимий танкид йўк, фақат қулиш, халққа шўролар ҳукумати оёғи билан юкори қилиб тасвир қилиш бор...» Бундан сўнг ёзадур: «Энди шиорлардан бир мисол:

«Олим бузулса, олам бузулу». Мана бундай шиор (ҳақиқатан, «аклик» шиор)ларни коммунистлар газетасида кўришга мушарраф бўласиз. Бу, коммунистлар газетасида босилатургон шиорми?...Бунинг жавобини мухаррир ўртоқнинг инсофига топшурамиз».

Мана шул бир неча камчилигимиз учун газетамиз «аллакимлар» газетаси бўлгон экан. Газетамизнинг бундан бир неча ой бурун чиққан сонларидан бир-иккисида (ҳажв ва қулғу бўлмида) аччиғ ҳақиқатдан бир неча фикра ёзилгон ва шунда бир оз қаттиқроқ иборатлар билан баъзи камчиликлар танкид қилингон эди. Унда Қосим ўртоқ айтганча, ҳукуматни халқ кўзига ёмон қилиб кўрсатиш йўқ эди. Агар биз ул чоғда қаттиқ шўро ҳукуматининг содиқ ходимлари ичида қичкина бир «таёқ»қа чидалмайтургон ва унинг «хубба»сини «кубба» қилиб кўрсататургон «хайрихоҳ»ларнинг борлигини билган бўлсак эди, таёғимизни бир оз ингичка ва юмшоқ қилиб чиқаргон бўлу, эдик. Хайр, балки Қосим ўртоқ истаганча баъзи бир камчилигимизни лозиминча «тасвир» қилишга муваффақ бўла олмагондурми. Бунинг учун айб бизнинг қаламимиздаду.

Ҳукуматимиз янги ва ёш бир ҳукуматду. Бунинг тузулишида камчилик ва ҳатолар бўлиши табиийду. Буни Қосим ўртоқ ҳам иқро киладу. Биз ҳам биламиз. Лекин шундай камчиликларни жиддий ва тўғри танкид қилишга «мусоада» борми? Танкид қилишқон тақдирда, бошқа бир «хайрихоҳ» афанди майдонга чиқиб тўғри бир сўзи-миздан эгри бир маъно чиқармасми? Сиёсий идораларда бизнинг отимиз аксилхарақатчилар қаторида ёзилмас-ми?...Бу сўзларнинг ҳар ерда тўғри жавоб шул:

«хакни айтсак урарлар»...

Макола эгаси, газетамизда бир муносабат билан бир маколанинг охирида «олим бузулса, олам бузулур» деган арабларнинг хикматлик бир сўзини коммунизм маслакига хилоф деб ёзадур. Шунинг билан баробар киноялик сўзлар билан бизни истехзо этиб ўтадур. Косим ўртокнинг бу жумлаларини ўкугон киши гумон киладурким, бизнинг газе-тамизда шундай «маъносиз» шиорлар кўб ёзилгон ва бу ундан биргина намуна мисол бўлса. Холбуки, бундан бошка бундай хикматлик сўзлар ҳеч вақт ёзилгон эмасдур. Бу ҳам фақат уламомизнинг фитна ва фасодкорлиги хусусида ёзилгон бир маколанинг остида ёзилгондур. Бу шиор коммунизм маслакига мувофик бўлмаса ҳам, бизнинг шарк халкига таъсир этарлик маънидор бир сўздур. Мавкеи келганда шундай хикматлик сўзлар ёзиб ўтишдан коммунистлар ҳам зарар кўрмаслар, деб ўйлаймиз. Бу ер Туркистондур. Ёврупо эмасдур. Бунда коммунизмнинг ҳар бир коида ва конунини бирдан ҳаётга татбиқ қилиб бўлмайдур. Шунинг учун бундаги газеталарда ёзилатургон сўзларнинг ҳар бирини коммунизм маслакига татбиқ қилиб ёзиш ҳам мумкин эмасдур. Бунга эса олти йиллик тажрибамиз очик суратда исбот этиб турубдур.

Хол шундай экан, биргина сўз устида мунча дод-фарёд қилиб қиёмат кўптуриш Косим ўрток каби коммунистларнинг шаънига ярашмайтургон бир сифатдур.

Энди Косим ўртокнинг тўғри танкидларига ҳам бир кўз солиб ўтайлук. Ул камчиликларимиз каторида газетамизда маҳаллий хабарлардан, босмачиликдан оз ёзилишини, дехконлар ҳаётидан ва дехкончиликдан тўла маълумот йўқлигини, фирка турмушидан озрок ёзилиб тургонини ёзиб, маколасининг охирида газетамизнинг дехконлар газетаси бўлишини, сиёсат билан унча бош котирмасликни, маҳаллий ҳаётдан кўпрак ёзишни талаб қоладур.

Биз ҳам шул йўл билан боришни биринчи максадимиз деб билганимиз учун бу тўғрида қўлимиздан келганча ҳаракат қилиб турубмиз. Лекин эсимиз, газетамизни му-каммаллаштуриш учун моддий ва маънавий кучимиз етишмайдур. Газета молия жихатидан гоят торликда қолгон. Шунинг учун маънавий кучимизни ҳам ортдуролмай турамиз. Хозиргача газетамизда биргина вазифалик мухбиримиз йўқ эди. Шаҳар ва музофотимиздаги баъзи хабарларни ўзимиз топиб ёзар эдик. Фақат бу кунлардагина бир мухбир оларга муваффақ бўлдик. Бу кунгача газетамизда ёлғиз бир мухбарир, бир мусаххих ва бир таржимон бор эди. Бир мухбарир қайси бир ишни бажарсун! Газетанинг ҳар сониди макола ёзсунми, оқча учун кунда ҳукумат идораларида югурсунми, хабарлар ёзсунми ёки ўзи мутахассис бўлмай туриб юз мавзуда маколалар ёзсунми?

Инсоф килинсун!.. Йигирма ёшар ёш бир мухаррир кайси бир ишни килсун? Шунча оғур шароит ичида ишлаган газета хайъати тахририяси газетани хар жихатдан кандай мукаммал кила олур? Бу иш мумкинми? Юкорида туриб «газета ундай бўлсун, бундай бўлсун!» деган курук «амр-фармон»лар ёки «тилак»лар билан иш битмас. Оргик сўз ва қарор замони ўтуб, иш даври келган. Энди ишлаш керак. Ишламаганларни иш бошидан хайдаш керак, «курук сўз қулоққа ёкмас»...

Курук «таълимот» бериш ва «тўртаси чор як» фалсафалар сотиб ўлтуриш афв килинмаслик жиноятдур.

Ўрток Қосим айтганча, ҳозирда газетани дехқон газетаси қилиш мумкин эмас, қилинганда ҳам фойдасиздур. Биз газетани дехқон газетаси қилиб сўзимизни қайси саводлик дехқонга эшитдурамиз? Бу ишдан бурун бошлаб дехқонлар ичида мактаб очиш, маориф тарқатиш лозим ва шунинг билан баробар секин-секин газетани ҳам дехқонларга фойдалиқ бир йўсинда олиб бориш керакдур.

Сўзнинг охирида шуни ҳам ёзиб ўтамиким, бизнинг катта айбимиз бўлса, ул ҳам қосалесликни, маддохона ва ҳушомадгўйликни билмаслигимиздур. Шунинг учун тўғрилик билан ҳеч қимдан қўрқмасдан ёзатургон сўзларимиз ўзгаларга каттиг тегадур.

«Зарафшон» газетаси, 1922 йил, 21 июнь